

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

**ВІСНИК
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА**

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

ВИПУСК 7

Кам'янець-Подільський
2015

УДК 378.4(082):159.9
ББК 74.58
В53

Рецензенти:

О. П. Сергєєнкова,	доктор психологічних наук, професор
В.М. Шмаргун,	доктор психологічних наук, професор

Редакційна колегія:

Г. К. Радчук,	доктор психологічних наук, професор (відповідальний редактор);
Т. В. Дуткевич,	кандидат психологічних наук, професор (заступник відповідального редактора);
О. В. Савицька,	кандидат психологічних наук, доцент (відповідальний секретар);
Н.П.Панчук,	кандидат психологічних наук, доцент;
В. І. Співак,	кандидат психологічних наук, доцент;
В.М.Федорчук,	кандидат психологічних наук, доцент.

*Рекомендовано до друку вченою радою Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 11 від 26 листопада 2015 р.)*

В53 Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Психологічні науки. / [редкол.: Г.К. Радчук відп. ред. та ін.]. — Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2015. — Вип.7. — 208 с.

ISBN 978-617-681-107-7

У науковому виданні вміщені статті, науковців, науково-педагогічних працівників, практикуючих психологів, аспірантів, що відображають результати їх теоретико-експериментальних досліджень в царині психології. Авторами статей є представники наукових і освітніх закладів України та найближчого зарубіжжя.

Видання адресоване науковцям, викладачам вищих навчальних закладів, педагогам, психологам закладів освіти та студентам вишів.

ISBN 978-617-681-107-7

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ №14578-3549 ПР від 11.11.2008 р.

УДК 378.4(082):159.9
ББК 74.58

© К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2015

ОПТИМІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ: ПОШУК РЕЗЕРВІВ

Стаття розкриває специфіку самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів. Наголошується на необхідності керування цією формою позааудиторної організації освітнього процесу.

Ключові слова: самостійна робота, освітній процес, засвоєння навчального матеріалу, навчальні дії.

Закон про вищу освіту закріплює самостійну роботу студента як одну з форм освітнього процесу [3, с. 4], вважаючи її важливим структурним елементом. Відзначається тенденція до скорочення в навчальних планах вишів аудиторних годин і збільшення годин, відведених на самостійну роботу (до 60 % навчального часу) [2]. Не зважаючи на важливість немає загально прийнятого визначення самостійної роботи. Так, в науково-методичній літературі пропонується дотримуватися наступного формулювання: самостійна робота — це планована робота студентів, що виконується за завданнями та при методичному керівництві викладача, але без його безпосередньої участі [1]. Водночас, самостійна робота є чи не найбільш ефективною формою навчальної діяльності студентів, тому раціональна організація самостійної роботи студентів (СРС) – міцний резерв вдосконалення фахової підготовки взагалі.

Розробкою психологічної концепції самостійної роботи студентів протягом декількох років займаються дослідники Харківського національного університету [4], проблеми процесу керування самостійною роботою студентів висвітлено в публікаціях запорізьких науковців Н. Ф. Шевченко та А. І. Шевченко [7]. Переважна більшість сайтів вишів містить розроблені положення щодо організації СРС, навіть з рекомендованими нормами витрат часу на самостійну роботу, наприклад [5; 6]. Але, зважаючи на те, що у порівнянні з аудиторною роботою студентів, самостійна робота є найменш керованою ззовні, організація самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів на сьогодні не може вважатися вирішеною. Таким чином, **метою статті** є висвітлення й аналіз результатів емпіричного дослідження чинників, що впливають на якість самостійної роботи студентів під час їх фахового навчання.

Вибірку опитаних становили 284 студенти першого курсу гуманітарних спеціальностей Київського університету імені Бориса Грінченка.

Щодо тривалості самостійної роботи, то майже 80 % опитаних зазначили, що приділяють самостійній роботі не більше 10 годин на тиждень (рис. 1), враховуючи вихідні. На нашу думку, це засвідчує невисоку мотивацію студентів до самостійної роботи.

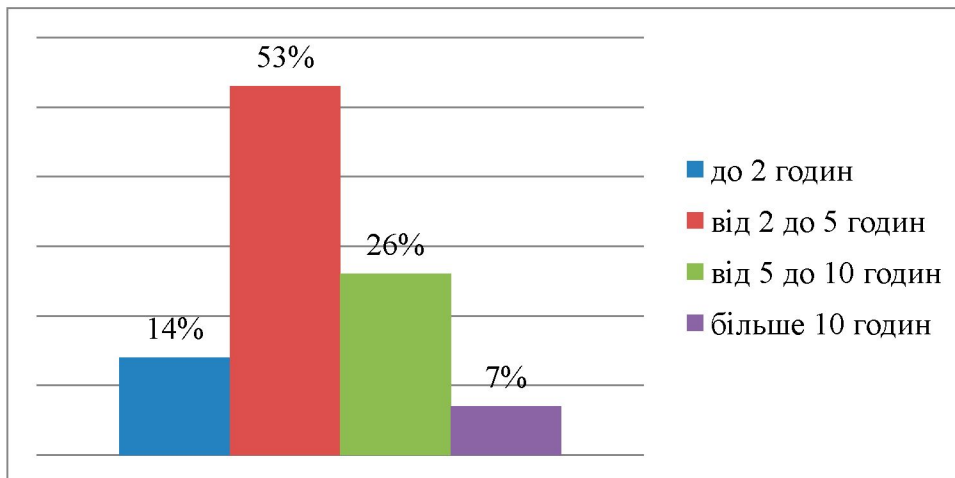

Рис.1. Тривалість самостійної роботи протягом тижня

Соціологічні опитування засвідчують, що частка студентів, у яких провідним мотивом навчально-пізнавальної діяльності виступає пізнавальний та професійний мотиви складає від 8 до 38 % [4]. Відповідно і у самостійній роботі ці мотиви теж не є провідними. Але, використовуючи принцип «динамічної полімотивації» [4, с. 16] можна залучити студента до виконання самостійної роботи через інші мотиви: прагнення до самоствердження, бажання спілкуватися, спрямованість на вирішення особистих проблем та ін. Це потребує індивідуалізації змісту завдань для самостійної роботи, щоб поступово додаткові мотиви наблизилися до пізнавальних. Можливо, на перших курсах будуть корисними послідовні зовнішні спонуки з боку викладача щодо обов'язковості та термінів виконання самостійної роботи. Зрозуміло, що застосування санкцій не можна вважати ефективним засобом. Мета зовнішнього контролю – посприяти формуванню (закріпленню) внутрішніх мотивів самостійної роботи, «привчити» студента до думки, що без самостійної роботи неможливо взагалі успішно досягнути зміст курсу.

Головним, на нашу думку, є послідовність та комплексність у дотриманні вимог щодо постійного контролю за виконанням завдань, врахування результатів самостійної роботи усіма викладачами. Бо опитані студенти вказують, що лише половина викладачів (50 %) обов'язково враховує результати самостійної роботи, а 46 % — частково, решта – не враховують взагалі.

Сучасний арсенал навчальних засобів дозволяє студентам представити власні напрацювання у різних формах. Але опитані студент молодших курсів надають перевагу заздалегідь підготовленим та фіксованим відповідям, а інтерактивні форми (диспут, дискусія, обговорення) використовуються рідше, не зважаючи на те, що

респонденти – майбутні фахівці сфери «людина – людина» (рис. 2). Причин такої ситуації може бути декілька: по-перше, не всі викладачі готові використовувати інтерактивні форми проведення семінарських та практичних занять, по-друге, не всі курси передбачають взагалі використання таких форм навчання, по-третє, виникають складності щодо оцінки учасників обговорення — бо існуюча система контролю знань передбачає оцінювання усіх форм роботи студента, а під час інтенсивної дискусії складно врахувати внесок кожного студента, і висловлюватися будуть більш активні і рішучі студенти, хоча, можливо їхні судження будуть поверхневими. Є і ще одна причина – нерозвиненість мовленнєвих навичок студентів, невміння вербалізувати власні думки і уявлення, особливо використовуючи науковий термінологічний апарат. Можливо саме тому лише кожний п'ятий з опитаних готовий представити результати власної роботи у будь-якій формі – тобто потенціал для розвитку самопрезентації студентів не вичерпано.

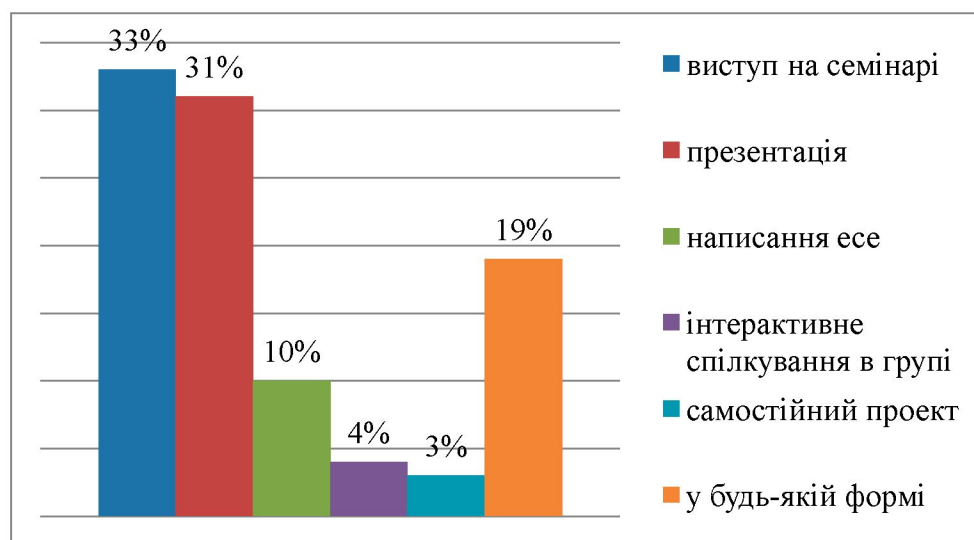

Рис.2. Форми представлення результатів самостійної роботи, які зручні для студента

Останні роки викладачі наголошують на тому, що студенти при виконанні самостійної роботи невинновдано широко застосовують неперевірену інформацію з різних сайтів та інформаційних сервісів мережі Інтернет. Це підтвердили відповіді респондентів на питання «Якими джерелами інформації Ви користуєтесь при виконанні самостійної роботи?» (рис. 3). Половина опитаних чесно визнала, що вони шукають готову інформацію в мережі Інтернет, інша половина опитаних відповіла, що аналізує отриману інформацію і створює власну роботу. Але багаторічний досвід викладання на молодших курсах свідчить про те, що кількість студентів, які прагнуть просто відтворити знайдену готову інформацію значно більша. Такі роботи не можна навіть вважати репродуктивними, бо вони почерпнуті не з першоджерела, відтворюють не думку відомого дослідника, а є запозиченою частиною якогось реферату чи неякісної дипломної роботи.

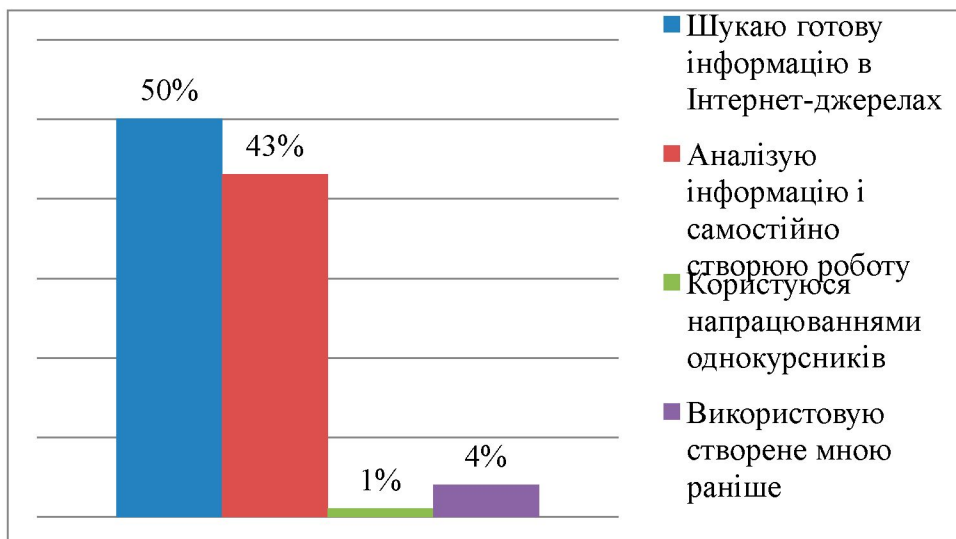

Рис. 3. Шляхи отримання інформації для самостійної роботи

Таке ставлення пов'язано не лише з тим, що у середній школі для підвищення оцінки достатньо знайти та роздрукувати інформацію з Вікіпедії. Справжня навчально-пізнавальна діяльність складна, вимагає наполегливості та цілеспрямованості, використання спеціальних навчальних дій та операцій. А у студента, особливо гуманітарного напрямку підготовки, існує уявлення, що якщо він не вивчає математику чи якусь іншу точну науку, то вчитися йому буде легко.

Це обумовлено, на нашу думку тим, що студента-першокурсника ніхто – ні в школі, ні дома, ні в виші – не вчить спеціально способам самостійної роботи. Тому вимагати ефективної самостійної діяльності, коли не задані способи виконання цієї діяльності, певною мірою марно. І хоча переважна більшість опитаних вважають, що у них «дуже добре» (6 %), або «достатньо добре» (66 %) сформовані навички для успішного навчання, при більш детальному аналізі виявляється, що найважливіші навчальні дії у студентів не сформовані (рис. 4).

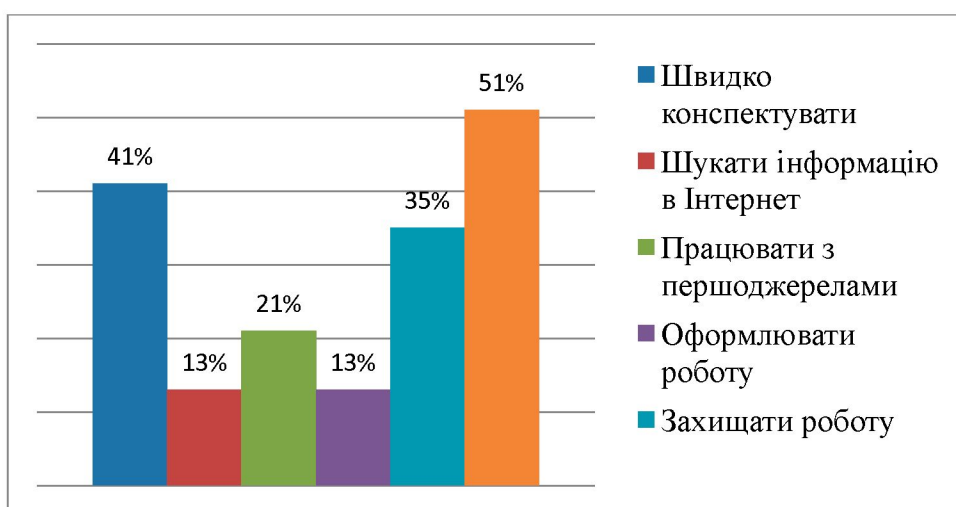

Рис. 4. Складності при виконанні самостійної роботи (декілька відповідей)

Також спостерігається невисокий рівень розвитку мисленнєвих та мнестичних процесів, не у всіх студентів наявна здатність читати наукову літературу та тексти зі складними структурами та тезаурусом. Половина опитаних визнала, що необхідність постійно виконувати самостійні завдання вимагає чималих зусиль. І цей показник зразу виділяє студентів, які мають навички самостійної роботи, звикли працювати самостійно ще у школі; вони легше і швидше адаптуються до умов навчання у вищі і згодом демонструють високу якість навчання долучаючись до наукової роботи. Успішність решти студентів буде залежати від їхніх особистих зусиль та прагнень.

Таким чином, опитування визначило не лише недостатній рівень розвитку способів виконання самостійної роботи, а й проблеми саморегуляції. Коли ми спробували дослідити чинники, які знижують ефективність самостійної роботи, виявилось, що дві третини опитаних визнали лінощі головною перешкодою успішному навчанню (рис. 5). Втішає той факт, що непотрібною самостійну роботу не вважає жоден студент.

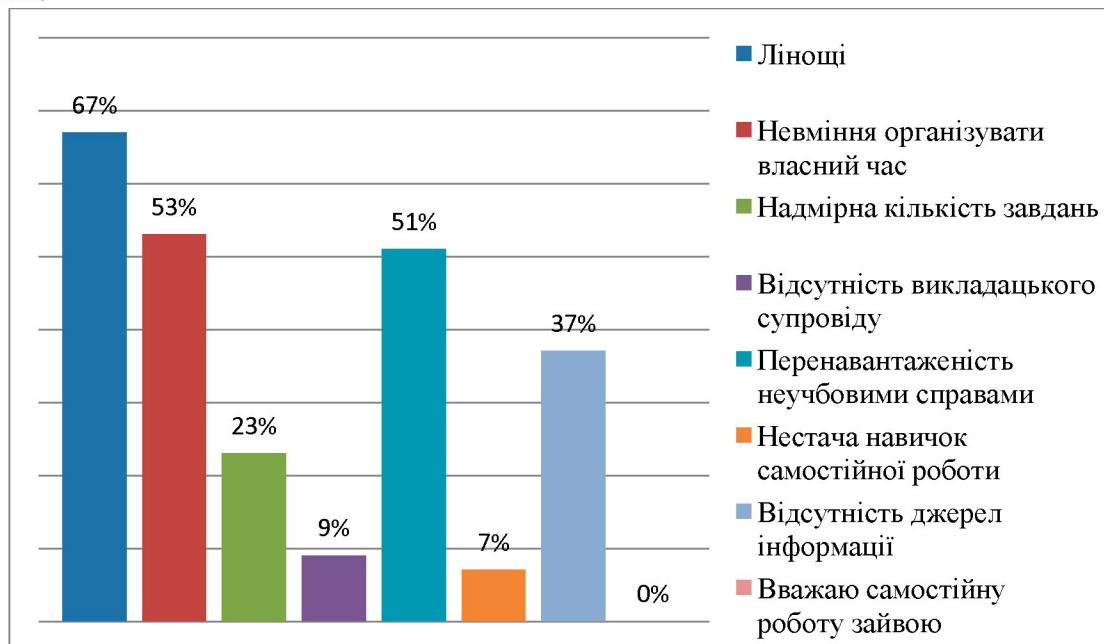

Рис. 5. Перешкоди на шляху ефективної самостійної роботи (до трьох відповідей)

Отже, результати дослідження виявили наступні чинники, що можуть підвищити ефективність самостійної роботи студентів:

1. Розвиток пізнавальних та професійних мотивів навчання через використання інших мотивів, властивих студентам (самоствердження, спілкування, вирішення особистісних проблем, наявні інтереси та ін.).

2. У студентів недостатньо сформовані навчальні дії та операції, які необхідні для успішної самостійної роботи. Опанування навчальними діями може відбуватися як в процесі вивчення дисциплін (що вимагає

обов'язкової уваги кожного викладача, або в процесі спеціального короткого курсу, наприклад «Я – студент» для першокурсників).

3. Дослідження виявило, що важливим компонентом самостійної роботи є сформовані навички саморегуляції студента, його здатність до регулярної, послідовної діяльності самонавчання через долаття внутрішніх перешкод. Вочевидь, СРС сприяє не тільки оволодінню навчальною дисципліною, але й формує навички самостійної роботи взагалі, в навчальній, науковій, професійній діяльності. Значимість СРС виходить далеко за рамки окремого предмета.

Невизначеною на сьогодні залишається система діагностики наявного рівня основних структурних компонентів самостійної роботи (мотивів, цілей, способів виконання), що має стати напрямком подальших досліджень.

Окремо слід зауважити, що організація самостійної роботи студентів вимагає від викладача кропіткої та трудомісткої праці стосовно визначення змісту, проблем, що висувуються на самостійне опрацювання та способів їх виконання. В ідеалі, аудиторні заняття мають базуватися на принципах проблемності та діалогічності, а самостійна робота містити для кожного студента індивідуальні проблемно-пошукові завдання, які він зможе розв'язувати самостійно. Крім того, ситуація ускладнюється тим, що починаючи з цього навчального року зниження навчального навантаження викладача відбивається за рахунок скорочення годин, відведених на індивідуальну роботу та контроль за самостійною роботою.

Список використаних джерел:

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. / С. С. Вітвицька – К. : Вища школа. – 2006. – 384 с.
2. Вища освіта України і Болонський процес: навчальний посібник / за редакцією В. Г. Кременя. Авторський колектив: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубіянко, І. І. Бабін. – Тернопіль : ВЕЖА. – 2004. – 384 с.
3. Закон України про вищу освіту // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004 – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/14-2002-%D0%BF>. – Назва з екрана.
4. Заика Е. В. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в ВУЗе / Е. В. Заика // Практическая психология и социальная работа. – №5. – 2002. – С.13-19.
5. Положення про організацію самостійної роботи студентів у Вінницькому національному технічному університеті – Електронний ресурс – Режим доступу: <http://vntu.edu.ua/images/2015/sav/8.pdf>. – Назва з екрана

6. Положення про організацію самостійної роботи студентів. Хмельницький національний університет – Електронний ресурс – Режим доступу: <http://www.khnu.km.ua/root/dept/nmv/res/5.pdf>. – Назва з екрана.

7. Шевченко Н. Ф. Керування самостійною роботою студентів у навчальних закладах / Н. Ф. Шевченко, А. І. Шевченко // Вісник Запорізького державного університету. Педагогічні науки – 2008, – № 1 – С. 248-253.

The article deals with the specifics of high schools students' autonomous work. An accent is done on the necessity of management of this form of extracurricular activity of educational process.

Key words: *students' autonomous work, educational process, perception of educational material, educational actions.*

Сич В. М.	Програма економіко-психологічного активного навчання з реалізації та розвитку економічного самовизначення студентської молоді	123
Сорокіна О. А.	Оптимізація самостійної роботи студентів: пошук резервів	132
Столяренко О. Б., Арсенюк Т. М.	Особливості розвитку розумових операцій учнів третього класу	138
Толков О. С.	Поведінка студентів вищої школи у конфліктних ситуаціях	145
Франчук Т. Й.	Модульність як механізм забезпечення інтеграції змістового сегмента цілісного освітнього простору ВНЗ	151
Цивильська Е. А., Файзрахманова Л. Д.	Вивчення ставлення батьків дітей дошкільного віку до реалізації інклюзивної освіти в Росії	159
Чайковська О.М.	Психологічні особливості конфліктів в педагогічних колективах та основні підходи до управління ними	168
Шовдра Е. В.	Психолого-управлінські умови ефективності освітніх інновацій	174
Ягіяєв І. І., Осін Є. М. , Гордєєва Т. О.	Російськомовна адаптація методики задоволеності базових психологічних потреб на українській та російській вибірці	182
Яцишин С.Є.	Фактори соціальної дезадаптації та девіантної поведінки в юнацькому віці	190
Ящук І. П.	Культура педагогічного спілкування як основа культури вчителя	195
Відомості про авторів		202